

Alldeles tydligt en erotisk lek

Om Ivar Los novell *Grytan*

Det var längesedan jag läste berättelsen om grytan, men jag minns min första reaktion: så likt sig! Så på pricken! I sådana kök har jag själv setat som barn och hört liknande samtal, debatter mellan man och kvinna som säger ett och menar ett annat, språkliga isberg med bara en spets över vattnet. Och man lyssnar intensivt, söker efter innebörden, darrar av en anad spänning.

Men det finns ju inga statkök numera, vedspisar blir allt mer sällsynta, väggarna i köket är inte längre klädda med den profilerade, oljemålade pärlsponten, som var tvättbar och stod mot fukt och samtidigt gav ett sådant intryck av vardag. Och ingen kan väl längre föreställa sig vilken katastrof det var för en kvinnas prestige, att inte ha maten klar i tid för man och barn. Sådant ledde till kriser för den kvinnliga hedern, och den hotade kvinnan kunde välja anfall som bästa försvaret.

Men är det inte så, att mor Gottlund helt enkelt vill ha en kris? Den situation vi finner i berättelsen är inte nödvändigt knuten till en historisk miljö. Människor med fattigt språk och oklar medvetenhet om det egna psyket kan alltid tänkas agera i ett sådant här språkspel, en sorts lek mellan man och kvinna, som säkert skulle intressera en beteendeforskare. Mor Gottlund har valt den söndriga grytan för att få anledning att spela upp en ceremoni, som utan tvivel är en klassiker på statkökets arena. Det ger henne anledning att berätta om sitt tunga liv och framför allt en möjlighet att provocera mannen, ty detta är alldeles tydligt en erotisk lek.

Ivar Lo-Johansson har insett, och vill visa oss, att spelet mellan man och kvinna kan ha rika uttrycksmedel också i språkligt fattiga miljöer. Mor Gottlund retar och ifrågasätter den Manliga Auktoriteten, som egentligen borde svara med majestätisk tystnad eller tal om helt andra ting. När Gottlund äntligen reagerar på hustruns tjat, innebär hans generösa utbrott en ömhetsbetygelse mer övertygande än kyssar och smekningar. Han erkänner att hustrun har det tungt och är villig att lätta hennes börda till priset av ett ekonomiskt utlägg. Det senare är självfallet något oerhört i statarlivet.

Gottlunds kraftfulla utspel innebär samtidigt det manliga svaret på en kvinnlig invit. I kökets utdragssoffa blir det kärlek till natten. Undra på att mor Gottlund blir darrig i benen och "fullkomligt tillfredsställd". Hon har nått sitt mål. Undra på att hon inte vill bli av med sin gryta! Den utgör nödvändig rekvisita i statkökets erotiska dramatik. Hon har upplevat ett ögonblick av spänning i en evighet av vardag och monoton, en spänning flyktig som imman på pärlsponten. Barnen känner spänningen men anar knappast dess innebörd. Hur mycket anar hon själv? Eller mannen?

Ivar Lo-Johansson har valt den enda möjliga tekniken: strängt scenisk gestaltning med knappast möjliga berättarkommentarer. En analyserande och närgående berättare hade varit mycket störande. Urvalet av miljödetaljer är sparsamt och tungt av betydelser: grytan, flugan på tallriken, den vardagliga pärlsponten. Ett samtal om en gryta kan rymma en hel värld. Kärleken har många ansikten, och det krävs en ömsint och lyhörd berättare, mycket lätt på handen, för att troget teckna dess drag.

Dagens Nyheter 28/5 1977